

ÖZET

Negatif Dışsallıkların Önlenmesinde Çevresel Vergiler: Türkiye ve OECD Ülkeleri Karşılaştırması

Dışsallık, bir ekonomik birimin üretim veya tüketim faaliyetinin üçüncü kişilerin üretim veya tüketim faaliyetlerini fayda artışı/azalışı, maliyet artışı/azalışı şeklinde etkilemesidir. Çevre kirliliği sonucu oluşan dışsallıklar zaman içerisinde hem kamu hem de piyasa aracılığıyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Kamu çözümleri içerisinde bir vergi çözümü olarak yer alan çevresel vergiler ise tüm dünya ülkelerinde kabul gören bir araç haline gelmiştir. Bu çalışma ile Türkiye ve diğer OECD ülkelerindeki çevresel vergilerin yıllar itibarıyla gelişimi incelenerek ülkeler arasında karşılaştırmalı analizlere yer verilecektir.

JEL Sınıflaması: D62, H23

Anahtar Kelimeler: Dışsallık, Türkiye, Çevresel Vergiler, OECD

ABSTRACT

Environmental Taxes as Preventing Negative Externalities: Comparison Between Turkey and OECD Countries

Externality, an economic unit of production or consumption activity by third parties for the production or consumption activities increase/decrease, cost increase/decrease in its affect on the form. Externalities which arise as a result of environment pollution try to be solved by public and market. Public solutions as the solution to the environmental tax is a tax in all countries of the world has become an accepted tool. In this study, we examine environment taxes development over years for Turkey and other OECD countries, and display comparative analysis between cross countries.

JEL Classification: D62, H23

Keywords: Externality, Turkey, Environmental Taxes, OECD

Negatif Dışsallıkların Önlenmesinde Çevresel Vergiler: Türkiye ve OECD Ülkeleri Karşılaştırması

Doç. Dr. Ersan Öz*

Arş. Gör. Selçuk Buyrukoğlu**

İRİŞ

Küreselleşen dünyada gerek üreticiler gerekse tüketiciler iktisaden rasyonel davranmak suretiyle karlarını ve işletme değerlerini maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Burada tüketiciler ucuz ve kaliteli ürünleri tercih ederek faydalarını maksimize etmeye çalışırken, üreticilerde piyasaya arz etmiş oldukları ürünleri istedikleri fiyattan satmaya çalışarak kazançlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar.

Böyle, karşılıklı çıkar şekline bürünmüş olan dünya ekonomisinde kapitalizm giderek boy göstermeye başlamış ve “kıt kaynaklardan maksimum fayda sağlama” prensibi birçok faktörün önüne geçmiştir. Üretici ve tüketicilerin ekonomik amaçlarına ulaşırken üçüncü kişilerin ekonomisini olumsuz etkilemesi, bu olumsuzlukları giderme adına ülkelerin bir takım düzenlemeleri uygulamasını zorunlu kılmıştır. Özellikle küresel ısınmanın da etkisi ile ön plana çıkan ekolojik denge üretici ve tüketicileri “kar maksimizasyonunun” yanında çevreyi de düşünmeye itmiştir. Birçok dünya ülkesi de bu duruma karşı seyirci kalmayarak özellikle devlet olma gücünün vermiş olduğu “vergilendirme yetkisi” ile çevreyi

* Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ersanoz@gmail.com

** Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

sbuyrukoglu@pau.edu.tr

zedeleyci faktörler ve ekonomik faaliyetler üzerine bir takım vergisel yükler getirmişlerdir. Böylece, üretim faktörlerinden birisi olan doğal kaynaklar korunmuş olacak ve aynı zamanda sadece “kar” amacı güden üreticiler verginin sosyal fonksiyonu aracılığıyla ekolojik dengenin korunmasına dolaylı yoldan katkı sağlamış olacaklardır.

Bu çalışmada öncelikle dışsallıklar teorisi ile Türkiye ve diğer OECD ülkelerinde negatif dışsallıkları önlemek üzere uygulanan ve müteşebbisler açısından artı bir yük teşkil eden çevresel vergilere, bu dışsallıkları önlemeye yönelik tedbirlerden literatürde ön plana çıkan “Pigou Tipi Vergiler, Plott Yaklaşımı, Coase Teorisi, Hicks-Kaldor Yaklaşımı ve Scitovsky Yaklaşımı” gibi bir takım piyasa çözümlerine değinilecektir. İkinci kısımda ise negatif dışsallıkların önlenmesinde Türkiye ve OECD ülkelerindeki çevresel vergilere değinilecektir. En son kısımda ise Türkiye ve OECD ülkelerinde uygulanan çevresel vergilerin ilgili ülkelerdeki vergi gelirleri, GSYİH içerisinde paylarına bakılarak Türkiye ve OECD ülkeleri arasında karşılaştırmalı analizi yapılacaktır.

1. Dışsallıklar Teorisi

Bazı iktisatçılar A. Smith’i dışsallık kavramını ilk ortaya koyan iktisatçı olarak kabul etmekle birlikte, konuya ilişkin ilk teori Marshall tarafından geliştirildiği görüşünde birleşmektedirler. Marshall, İngiltere ve diğer sanayileşmiş ülkelerdeki ekonomik büyümeyi inceleyerek, bilgi ve tekno-

lojik gelişmeye bağlı olarak, kişi başına üretkenlikle kaydedilen artışı açıklamaya çalışmış ve içsel ekonomiler yanında dışsal ekonomiler üzerinde de durmuştur (Armağan, 2003, s.163).

Pigou, refah ekonomisi ile dışsal ekonomi arasında bağ kurarak eksik rekabet piyasasında refah artışı için devlet müdahalesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Dışsallıkların sadece olumlu dışsallıklar olmadığı, bunun yanında dışsal kayıplar (external diseconomies) üzerinde durarak, dışsallıkları toplumsal refah ve etkinlik açısından incelemiştir (Nath, 1973, s.44).

Pigou (1952)’ya göre eksik rekabetin olduğu herhangi bir endüstride marjinal net sosyal hasıla değerinin marjinal net özel hasıla değerinden büyük olması, çıktının ideal düzeyin altında olduğu anlamına gelir. Tersine, eğer marjinal net sosyal hasılanın değeri marjinal net özel hasılanın değerinden az ise, bu da çıktının ideal düzeyin üstünde olduğu anlamına gelir. Bunu, eksik rekabet koşulları altında marjinal net sosyal hasılanın özel hasıladan büyük olduğu her endüstri için belirli bir oranda yardım ödeneği (bounty); marjinal net sosyal hasılanın özel hasıladan küçük olduğu her endüstri içinse belirli bir oranda vergi izlemelidir. Böylece devlet, her iki marjinal değer birbirine eşitlenecek şekilde çıktıyı değiştirerek (diğer bir ifadeyle optimum etkide bulunarak) ekonomik refahı artırır (Kargı ve Yüksek, 2010, s.185).

Bir bireyin ya da bir firmanın, diğer birey ve firmaları etkilediği, bir firmanın diğer firmalar üzerine maliyet yüklediği ancak zararını karşılamadığı ya da alternatif olarak bir firmanın diğerlerine bir fayda sağladığı, ancak bu faydanın karşılığını alamadığı bir çok durum mevcuttur (Hindriks ve Myles, 2006, s.175-176). Dışsallık olarak adlandırılan böyle durumlarda “ekonomik birimlerin, faaliyetlerinin yalnızca kendi üzerlerindeki doğrudan etkilerini hesaba katıp, diğerleri üzerindeki etkilerini ihmal etmeleri, dolayısıyla toplumun belirli bir üyesi tarafından yapılan üretim ve tüketim sonucu doğan fayda ve maliyetlerin toplumun diğer üyelerine taşması” söz konusudur. Genel olarak dışsallık, bir ekonomik birimin faaliyeti dolayısıyla diğer ekonomik birim veya birimler üzerinde dolaylı olarak görülen olumlu veya olumsuz etkileri ifade etmekte olup, bir üretim veya tüketim faaliyetine bağlı olarak diğer üretim veya tüketim faaliyetleri üzerinde ortaya çıkmaktadır (Akdoğan, 2009, s.54).

Piyasa başarısızlığının gerekçelerinden birisi olarak kabul edilen dışsallıklar kendi içerisinde pozitif ve negatif, üretim ve tüketim, marjinal inframarjinal, parasal ve teknolojik dışsallıklar olarak sınıflandırılabilirler (Aktan, 2003, s.10-17).

1.1. Çevre ve Dışsallıklar

Gelişen ekonomi ve büyüyen dünyamızda bir takım kazançların yanında birçok kayıplarda gözle görülür hale gelmiştir. Üretici ve tüketicilerin karşılıklı olarak kazanç

sağladıkları ticari faaliyetlerde olumlu dışsallıklar kendisini gösterirken, gerek üreticilerin gerekse tüketicilerin bu ticari faaliyet sonucuna odaklanarak diğer faktörleri görmezden geldiği ve olumsuz dışsallıklara sebebiyet verdikleri görülmektedir.

Bu olumsuz dışsallıklardan bir tanesi de gerek üreticilerin gerekse tüketicilerin çevreye vermiş oldukları zarar sonucu oluşan dışsallıklardır. Bu olumsuz dışsallıklar sonucunda gerek kamu ekonomisi gerekse piyasa bir takım çözüm önerileri öne sürmüşlerdir. Burada, önce kamu ekonomisinin daha sonra ise piyasanın negatif dışsallıkları önlemede öne sürmüş olduğu yaklaşımlar incelenecektir.

1.1.1. Kamu Kesimi Çözümleri

Negatif dışsallıkları önlemek amacıyla kamu kesiminin çözümleri “Pigou Vergileri” ve “Plott Yaklaşımı” olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.1.1. Pigou Vergileri

Dışsallıklara sebebiyet veren mallar üzerine vergi konulması fikri ilk olarak A.C.Pigou tarafından öne sürülmüştür (Chan, 2007, s.116). Pigou'nun yaklaşımı, özel ve sosyal maliyet arasındaki ayrıma dayanmaktadır (Sandmo, 2000, s.24). Bir firmanın öbür firma ya da tüketicileri olumsuz olarak etkileyen bir atık ürettiğini düşünelim. Firmanın özel marjinal maliyeti atığın etkisini hesaba katmadığından, toplumsal marjinal maliyetten daha az olacak, bu nedenle de firmanın üretimini toplumsal ola-

rak istenen düzeye indirmenin yöntemi, toplumsal ve özel marjinal maliyetler arasındaki farkı ortadan kaldırılacak bir vergi ya da harç konulmaktan geçecektir. Vergi firmayı toplumsal açıdan doğru miktarı üretmeye itecek ve fiyat marjinal toplumsal maliyete eşitlenecektir. Böylece kaynakların alternatif kullanımlar arasında optimal dağıtımını sağlamış olacaktır (Özsoy ve Yıldırım, 1994, s.41).

Yani Pigou, özel mülkiyet ile optimal çıktıya ulaşamayacağını ve bireysel eylemlerin diğer bireyler üzerinde ek bir maliyet doğurabileceğinden bu maliyeti ortadan kaldırmak için devlet faaliyetlerine gerek olduğuna vurgu yapmıştır (Tullock,

2005, s.18). Buradaki devlet faaliyeti ise yasama tasarrufuna bağlı olarak gerçekleşen vergiler yoluyla sağlanacaktır. Aşağıda “Tablo 1” yardımıyla açıklanacak bu duruma göre, kirliliğin maliyeti vergiler olacak ve kirliliğe sebebiyet veren kişiler vergiler yardımıyla kirlilik dolayısıyla oluşan negatif dışsallıklardan vazgeçirilmeye çalışılacaktır. Tablo 1’e göre, kirliliğe mahal veren firma ise gerek ödediği vergiler gerekse emisyonu minimum seviyeye çekmeye çalışarak katlandığı maliyeti minimize ederek nihai amacı olan kar maksimizasyonunu sağlamaya çalışacaktır.

Emisyon yayan bir firma ve yaydığı emisyonun tonu başına 120 TL’lik bir ver-

Tablo 1 : Emisyon Azaltma Maliyetleri ile Vergilerin Karşılaştırılması

Emisyon (Ton/Ay)	Marjinal Emisyon Azaltma Maliyeti	Toplam Emisyon Azaltma Maliyeti	Toplam Vergi	Firmanın Toplam Maliyeti
10	0	0	1200	1200
9	15	15	1080	1095
8	30	45	960	1005
7	50	95	840	935
6	70	165	720	885
5	90	255	600	855
4	115	370	480	850
3	135	505	360	865
2	175	680	240	920
1	230	910	120	1030
0	290	1200	0	1200

gi olduğunu kabul edelim. Firmanın aylık emisyon miktarı 10 ton olup, bu emisyon miktarında 1200 TL vergi ödemesi gerekmektedir. Bu durumda firma emisyon azaltmaya çaba gösterecektir. Firmanın çeşitli emisyon seviyeleri için emisyon azaltma maliyetleri tabloda yer almaktadır. Tablodan da görüldüğü üzere firma belirli bir noktadan sonra emisyon azaltmanın maliyeti büyüdüğü için vergi ödemeyi tercih edecek bu noktadan önce ise emisyon azaltmayı tercih edecektir. Dolayısıyla firma emisyon azaltma maliyeti ile ödediği vergi toplamının en az olduğu düzeye kadar emisyon azaltmaya devam edecek ve örnekteki gibi toplam emisyon seviyesi 4 tona kadar inecektir. Bu aynı zamanda toplam olarak ekonominin katlandığı en az maliyet düzeyi olmaktadır (Jamali, 2005, s.121).

Çevresel vergiler, oluşan negatif dışsallıkları içselleştirilmeye yardımcı olmaktadır. Pigou vergilerinin temel felsefesi olan negatif dışsallıkların fiyat mekanizması ile içselleştirilmesinde çevresel vergiler bir araçtır. Bu yaklaşımla maliyetlerin, negatif dışsallıkların yayılmasına neden olan ekonomik birimlerin maliyet fonksiyonlarına girmesiyle özel maliyet ve sosyal maliyetler arasındaki fark minimuma indirgenmiş olacaktır (Sandmo, 2000, s.9-13).

1.1.1.2. Plott Yaklaşımı

Bir önceki kısımda Pigou türü vergiler olarak da belirtilen ve negatif dışsallığa sebebiyet veren ürünler üzerine konulan düzenleyici vergileri daha sonra C. Plott dü-

zenleyici vergiler olarak ele alınarak incelenmiştir (Küçükkaya, 2008, s.27).

Plott (1966), düzenleyici vergileri bir örnek yardımıyla açıklamıştır. Bu örneğe göre, özellikleri belirtilmemiş bir ürün üreten X fabrikasından ve bu fabrikanın çevresindeki işyerlerini olumsuz etkilediğinden bahsedilmiştir. Bu olumsuz etkinin fabrikanın bacasından çıkan dumandan kaynaklandığına ve X fabrikasından çıkan dumana Pigou'da olduğu gibi düzenleyici bir vergi konularak sorunun çözümlenebileceğine vurgu yapmıştır.

Daha sonra J. Buchanan negatif dışsal ekonomilere karşı düzenleyici vergilerin kullanılması halinde monopol ve tam rekabet piyasalarında refah kazancı ve kaybını geometrik olarak açıklamıştır. Düzenleyici vergiler, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması için konulan vergiler olup, özellikle negatif dışsal ekonomilere neden olan faaliyetler için kullanılırlar (Özsoy ve Yıldırım, 1994, s.41).

Düzenleyici vergilerin bu olumlu etkilerine karşılık, uygulamada asıl sorun düzenleyici vergi olarak ne tür vergilerin kullanılacağıdır. Bu konuda maliyeciler, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere oranla daha etkin olduğu görüşündedirler. Özellikle özel tüketim vergileri, negatif dışsal ekonomilere karşı geniş ölçüde uygulama alanı bulmaktadır. Bunun yanı sıra bir kısım maliyeci, bu durumdan dolayı aşırı vergi yükünün olabileceğini iddia etmişlerdir (Özsoy ve Yıldırım, 1994, s.42).

1.1.2. Piyasa Çözümleri

Negatif dışsallıkların çözümü aşamasında piyasa çözümleri olarak “Coase Teorisi (Mülkiyet Hakları Yaklaşımı)”, “Hicks-Kaldor Yaklaşımı” ve “Scitovsky Yaklaşımı” ön plana çıkmıştır.

1.1.2.1. Coase Teorisi

Ronald Coase, 1960 yılında yayınladığı “Toplumsal Maliyet Sorunu” isimli makalesinde piyasa işlemlerinin etkinlikten uzaklaşması halinde, karar birimlerinin aralarında bir pazarlık süreci oluşturarak etkinlik koşullarını yeniden sağlayabileceklerini ve bunun için de *mülkiyet haklarının* tesis edilmesi gerektiğini; böylece dışsallıklar için de bir piyasa oluşturularak onların piyasa başarısızlığı olmaktan uzaklaştırılabileceğini ifade etmiştir. Coase, makalesinde işlem maliyetleri kavramı üzerinde durmuş; mülkiyet haklarının serbestçe alınıp satılması ve işlem maliyetlerinin düşük olması durumunda karar birimlerinin aralarında pazarlık yapma olanağının arttığını ve bu durumun pareto etkinliğe ulaştığını açıklamıştır. Bu açıklamalara dayanarak, dışsal maliyetler söz konusu olduğunda devletin müdahale etmemesi gerektiğini ve Pigou tipi vergilerin (kendi deyimiyle Pigoucu geleneğin) etkinliği bozduğunu iddia etmiştir (Kargı ve Yüksel, 2010, s.197-198).

Coase teorisinin mülkiyet hakları ile olan bağlantısını bir örnek yardımı ile açıklamakta fayda vardır. Örneğin bir fabrikanın, bir ırmağı kirlettiğini düşünelim. İrmağın ağzına yakın yerlerdeki su kullanıcıları

belli bir nitelikteki suyun mülkiyet hakkına sahiplerse, kendilerine gelen suyun niteliği bozulduğunda fabrikayı suyu kirlettiği için dava edebilirler. Fabrika bu durumda neden olduğu kirlenmenin maliyetini ödemek zorunda kalacaktır. Bir başka örnek ise, ırmaktaki suyun niteliğini yükselten ve böylece öteki su kullanıcılarına yarar sağlayan bir fabrika olabilir. Bu fabrika suyun niteliğini yasal olarak belirlenmiş bir düzeyin üzerine çıkarırsa, su kullanıcılarından bir ücret talep edebilir. Her iki durumda da su üzerindeki mülkiyet haklarının iyi belirlenmiş olması gerekir (Özsoy ve Yıldırım, 1994, s.40). Coase’ye göre bu tür görüşme ve pazarlık hallerinde devlet müdahalesine kalmadan ortaya çıkan negatif dışsallıklar içselleşerek sorun çözümlenmiş olacaktır. Fakat, Coase bu pazarlık ve görüşme maliyetlerine de vurgu yapmıştır. İşlem maliyetleri olarak adlandırılan bu maliyetlerin mümkün olduğu kadar minimum seviyede olması gerekmektedir.

Coase teorisine göre devletin herhangi bir müdahalede bulunması gerekmez. Tarafların anlaşması için işlem maliyetlerinin düşük tutulması ve mülkiyet haklarının iyi tanımlanması gerekmektedir (Kirmanoğlu, 2007, s.161).

1.1.2.2. Hicks-Kaldor Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre negatif dışsal ekonomilerin söz konusu olduğu üretim faaliyetlerinde, dışsal maliyete neden olan firmanın bundan zarar görene denkleştirici miktar olarak, üretim faaliyetinden elde ettiği dışsal

faydayı karşılık olarak ödemesi gerekmektedir. Yani bu yaklaşımda devlet müdahalesi olmadan zarar görenin fayda sağlayandan bir tazminat alması gibi bir hüküm söz konusudur. Bu görüş, ilk olarak sosyal refahtaki artış ve azalışları açıklamada, İngiliz İktisatçı Nicholas Kaldor tarafından ortaya atılmıştır. Kaldor'un bu görüşü daha sonra Hicks tarafından geliştirilmiştir. Kaldor-Hicks yaklaşımı literatürde “Tazmin İlkesi” olarak ta bilinmektedir (Özsoy ve Yıldırım, 1994, s.41; Kargı ve Yüksel, 2010, s.198). Örneğin, Kaldor ve Hicks, Pareto optimumunu veren bir denge durumundan (B durumu), başka bir duruma (A durumu) geçişte, bazı kimseler zarar görürken, bazı kimselerin de yararlı çıkabileceklerinden hareketle, şöyle demektedirler: “Eğer bu değişiklikten yararlı çıkanların kazancı, zararlı çıkanların kayıplarından büyükse, böyle bir değişiklik sonucu toplumda refah artışı söz konusudur.” Bir başka deyişle, herhangi bir sosyal durum olan x' den bir başka sosyal durum y' ye geçildiğinde, bu değişiklikten kazançlı çıkanlar zarara uğrayanları tazmin edip, gene de kazançlarını sürdürüyorlarsa, y durumu x' e göre toplum açısından tercih edilecektir (Yüksel, 2006, s.61).

1.1.2.3. Scitovsky Yaklaşımı: Pazarlık Ölçütü

Hicks-Kaldor yaklaşımına bir alternatif olarak ortaya atılan bir teori de literatürde “pazarlık ölçütü” olarak bilinmektedir. Teori, Tibor Scitovsky tarafından ele alınmıştır. Bu yaklaşıma göre bir ekonomik birimin

üretim yada tüketim faaliyeti sonucunda başka bir ekonomik birim dışsal maliyet yükleniyorsa dışsal maliyet yüklenen birim, buna neden olan ekonomik birimin söz konusu faaliyetini sınırlaması için pazarlığa girişmelidir. Bu pazarlık iki taraf arasında uzlaşma şeklinde olabilir (Aktan, 2006).

1.2. Negatif Dışsallıkların Önlenmesinde Çevresel Vergiler

Özellikle son yıllarda ortaya çıkan “küresel ısınma” kavramı ile ön plana çıkan ve devlet müdahalesini gerektiren düzenlemelerin başında çevre ile ilişkili üretim ve tüketim faktörlerine vergi yüklenilmesi gelmektedir. Negatif dışsallıkları önlemede kamu ekonomisi çözümünü savunan Pigou ve Plott'da, oluşan dışsallıkları içselleştirmede devletin piyasaya vergiler yüklemek suretiyle müdahale etmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Küresel ekonomi ile çevresel faktörler de küresel boyut kazanmış ve ulusal nitelik olmaktan çıkarak uluslararası bir niteliğe bürünmüştür. Yani küresel ısınma sonucunda küresel ısınmanın yaşandığı ülkelerin yanında diğer ülkelerde olumsuz bir şekilde etkilenebilmektedir. Bu durum ise olumsuz çevre faktörlerini önlemede tüm dünya ülkelerinin başrolde yer alabileceğini göstermektedir. Çalışmanın bu kısmında öncelikle Türkiye'de yürürlükte olan ve bir amacı da çevrede oluşan negatif dışsallıkları önlemek olan çevresel vergiler incelenecektir. Daha sonra ise diğer OECD ülkelerinde uygula-

nan ve Türkiye’deki gibi çevrede oluşan negatif dışsallıkları içselleştirmeyi de amaçlayan çevresel vergilere yer verilecektir.

1.2.1. Türkiye’deki Çevresel Vergiler

Türkiye’de çevre üzerinden alınan vergileri üç alt başlıkta incelenebilir;

- a) Çevre Temizlik Vergisi,
- b) Motorlu Taşıtlar Vergisi,
- c) Taşıt Alımında Uygulanan Vergiler (Özel tüketim vergisi ve katma değer vergisinden bu kısımda bahsedilecektir.)

Şimdi sırasıyla bu vergileri incelemekte fayda vardır.

1.2.1.1. Çevre Temizlik Vergisi

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun mükerrer 44. maddesinde düzenlenmiş olan çevre temizlik vergisinin konusu; belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan konut, iş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar olarak belirtilmiştir.

Burada geçen “belediye sınırları”, görev ve yetki alanlarını ifade eder. Mücavir alan, İmar Kanunu’na göre, imar mevzuatı bakımından belediyelerin yetki ve kontrolü altında bulunan köyleri ifade eder (Pehlivan, 2011, s.377).

Çevre temizlik vergisinin mükellefi binaları kullananlardır. Mükellefiyet binanın kullanımı ile başlamaktadır. Konutların vergilendirilmesinde, kullandıkları konuta ait su aboneliği bulunanlar, çevre temizlik vergisinin de mükellefi olup, adlarına su bedeli

ile birlikte tahakkuk edecek çevre temizlik vergisini de ödemekle yükümlü bulunmaktadırlar (Şenyüz ve diğerleri, 2008, s.296).

2462 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa göre, genel ve özel bütçeli idareler, il özel idareleri, belediyeler, köyler, bunların kurucuları birlikler, darülaceze ve benzeri kuruluşlar ve üniversiteler tarafından münhasıran hizmetlerinde kullanılan binalar, Kızılay Genel Merkezi ile şubeleri ve kampları, Kredi ve Yurtlar Kurumuna ait öğrenci yurtları ile umuma açık ibadet yerleri, karşılıklı olmak şartıyla elçilik ve konsolosluk hizmetlerinde kullanılanlarla elçilerin ikametine mahsus olan binalar, milletlerarası kuruluşlar ve bunların temsilcilikleri tarafından kullanılan binalar ile bunların müşterimlatı vergiye tabi değildir.

Konutlara ait çevre temizlik vergisi, 2011 yılı itibariyle su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına, büyük şehirlerde 20 kuruş, diğer yerlerde 16 kuruş olarak hesaplanır. Bu şekilde hesaplanan vergi, su tüketim faturası ile birlikte ödenir. İş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binalara ait vergi, büyük şehir dışındaki belediyelerde, yıllık 16 TL’den başlayan ve 1.900 TL’ye kadar yükselen ve binaların 7 grup üzerinden 5 dereceye ayrıldığı tabloda¹ yer alan miktarlarda alınır. Büyükşehir belediye sınırları içinde vergi %25 artırılarak uygulanır.

¹ İlgili rakamlar 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliğinde “Büyükşehir belediyeleri dışındaki belediyelerde uygulanacak çevre temizlik vergisi” başlığında altında yer almaktadır.

1.2.1.2. Motorlu Taşıtlar Vergisi

197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununda düzenlenmiş olan bu vergi, 23.02.1963 yılında Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununun 1. maddesine göre, otomobil, kamyon, otobüs vb. kara taşıtları; uçak ve helikopter gibi hava taşıtlarından sadece ilgili sicil bürolarına kayıt ve tescil edilmiş olanlardan motorlu taşıtlar vergisi alınır. Buna karşılık, sicil bürolarına kayıt ve tescili yapılmamış olan taşıtlar bu verginin kapsamı dahilinde değildirler.

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere bu verginin mükellefleri; trafik ile Ulaştırma Bakanlığı tarafından tutulan sivil hava taşıtları sicilinde adlarına motorlu taşıt kayıt ve tescil edilmiş olan gerçek ve tüzel kişilerdir (MTVK Md. 3).

Çevre temizlik vergisinde olduğu gibi motorlu taşıtlar vergisinde de kamu kuruluşlarına ait taşıtlar, diplomatlara ait taşıtlar motorlu taşıtlar vergisinden istisnadır. Ayrıca sakatlara ait taşıtlar da sakatlık derecesine² bağlı olarak istisna kapsamındadır.

İfade etmek gerekir ki, ülkemizde çevre temizlik vergisi dışında “yönlendirmek ve denetlemek” amacıyla konmuş bir çevre vergisine rastlamak mümkün değildir. Bu vergi dışında dolaylı olarak çevreye olumlu katkıları olabilen motorlu taşıtlar vergisi ve kaldırılıp kapsamı özel tüketim vergisine kaydırılan akaryakıt tüketim vergisi ile taşıt

alım vergisi çevresel vergiler grubuna dahil edilebilecek vergiler olarak kabul edilebilir (Toprak, 2006, s.157; Ferhatoğlu, 2003, s.5).

1.2.1.3. Taşıt Alımında Uygulanan Vergiler

Türkiye’de motorlu taşıt alımında aracın motor hacmine göre önce aracın satış bedeli üzerinden özel tüketim vergisi hesaplanmakta daha sonra ise hesaplanan özel tüketim vergisi tutarı katma değer vergisi matrahına ilave edilerek katma değer vergisi hesaplanmaktadır. Bu durum ise vergi piramitleşmesine sebebiyet vermektedir.

Buna göre değişik silindir hacimlerdeki araçlarda ortaya çıkan vergi yükü aşağıdaki Tablo 2’de gösterildiği gibidir.

Aşağıdaki malların tüketicilere satışında, vergisiz satış bedeli üzerinden önce özel tüketim vergisi hesaplanmakta, daha sonra ise satış bedeli ile özel tüketim vergisi toplamı üzerinden de ayrıca katma değer vergisi hesaplanmaktadır. Tüketicinin ödediği anahtar teslim fiyatı, bu vergilerinde dahil edildiği toplam satış bedelidir. Örneğin, motor silindir hacmi 2000 cm³’ün üzerinde olan bir binek otomobilin anahtar teslim fiyatı 45.000 TL ise, bu otomobilin fiyatı içindeki özel tüketim vergisi ve katma değer vergisi tutarları iç yüzde yöntemine göre şu şekilde hesaplanacaktır:

2 Sakatlık derecesi %90 ve daha fazla olan malul ve engellilerin adlarına kayıtlı taşıtlar ile sakatlık derecesi %90’ın altında olan diğer malul ve engellilerin özel tertibatlı (engellilerin kullanımına uygun) taşıtlardır.

Tablo 2 : Türkiye’de Motorlu Taşıtlar Üzerindeki Vergi Yükü

Araç Cinsi	Özel Tüketim Vergisi Yükü (%)	Katma Değer Vergisi Yükü (%18)	Toplam Vergi Yükü (%)
Binek Otomobil:Motor silindir hacmi			
1600 cm ³ 'e kadar olanlar	37	24.6	61.6
1600-2000 cm ³ arasındakiler	80	32.4	112.4
2000 cm ³ üzerindekiiler	130	41.4	171.4
Panelvan (Arkası Koltuklu)			
İstiap haddi <850 kg.-<2000 cm ³			
İstiap haddi <850 kg.-<2800 cm ³	15	20.7	35.7
Diğerleri	84	33.1	117.1
Kamyon-Kamyonet (Açık Kasalı)	4	18.7	22.7
Minibüs	9	19.6	28.6
Midibüs	4	18.7	22.7
Otobüs	1	18.1	19.1
Motosiklet: Motor Silindir Hacmi			
250 cm ³ 'e kadar olanlar	22	21.9	43.9
250 cm ³ 'ün üzerindekiiler	37	24.6	61.6
Yat-Kotra	8	19.4	27.4
Uçak Helikopter	0.5	18.1	18.6

Kaynak : 2011 yılında yapılan vergi oranı artışları dikkate alınarak düzenlenmiştir, Bozdoğanoglu, k2008, khttp://www.yak-lasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20081213362.htm, (Erişim: 14/05/2011)

Anahtar teslim fiyatı: 45.000 TL

Katma Değer Vergisi (45.000x18/118) :
6.864 TL

Özel tüketim vergisi (45.000-
6.864x130/230): 21.555 TL

Görüldüğü gibi, anahtar teslim fiyatı 45.000 TL olan binek otomobili için tüketici katma değer vergisi ve özel tüketim vergisi olarak toplam 28.419 TL ödemektedir. Başka bir ifade ile 45.000 TL'ye satılan

aracın vergiler hariç satış fiyatı 16.581 TL'dir. Buna göre, motor silindir hacmi 2000 cm³'ün üzerinde olan binek otomobillerinde, anahtar teslim fiyatının %63.1'u vergidir (Bozdoğanoglu, 2008).

Özel tüketim vergisi ve katma değer vergisinin motorlu taşıtlar vergisi mükelleflerine yüklendiği bir diğer yer ise akaryakıt aldıklarında ödedikleri tutar içerisindeki vergi miktarıdır. Özellikle benzin ve dizelde kendisini gösteren bu vergilere gerek Tür-

kiye gerekse diğer OECD ülkeleri incelenerek Ek-1 ve Ek-2’de değinilmiştir.

Örneğin, Ek-1’e göre Türkiye’de 1.1.2010 tarihi itibarıyla litre başına dizel akaryakıt üzerinden alınan vergilerin oranı; ulusal para birimi bazında %1.305 iken, € bazında %0.6070’dır. Yine dizel akaryakıtı dikkate aldığımızda ulusal para birimi bazında Kore %528, € bazında ise İngiltere %0.6307 vergi uygulayarak listede ilk sırada yer almışlardır (OECD, 2010).

Ek 2’ye göre ise, Türkiye’de 1.1.2010 tarihi itibarıyla litre başına kurşunsuz benzin üzerinden alınan vergilerin oranı; ulusal para birimi bazında %1.89 iken, € bazında %0.8802’dır. Yine kurşunsuz benzini dikkate aldığımızda ulusal para birimi bazında Kore %745, € bazında ise Türkiye %0.8802 vergi uygulayarak ilk sırada yer almışlardır (OECD, 2010).

1.2.2. OECD Ülkelerinde Çevresel Vergiler

Türkiye’de olduğu gibi diğer OECD üyesi ülkelerde de çevre kirliliğini önlemeye yönelik çeşitli vergiler uygulamaktadır. Bu ülkelerde konulan vergilerin bir amacı da verginin sosyal niteliğidir. Yani devletlerin en önemli gelir kaynağı olan vergilerin mali amacı bu noktada ikinci plana itilmekte ve nihai amaç extrafiscal amaçlardan biri olan “çevreyi korumak” olmaktadır.

Bu kapsamda dünya ülkelerinde uygulanan çevresel vergileri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Değirmendereli, 2000);

- a) Emisyon Vergileri
- b) Ürün Temelli Vergiler
- c) Kullanım Temelli Vergiler (Hizmet Harcı)
- d) Vergisel Farklılaştırmalar
- e) Vergisel Avantajlar Sağlanması.

Ekonomik araçların birçok çeşidi bulunmakla birlikte, devletlerin özellikle çevresel vergi ve harçları en yaygın araç olarak kullandığı göz çarpmaktadır. Bunun nedeni olarak da, çevre korumanın en etkili yolunun kişinin çevre tüketiminin maliyetine parasal katılımının sağlanması ve bu parasal katılımın da ancak çevresel vergiler aracılığı ile mümkün olmasıdır (Özel, 1999).

1.3. Türkiye ve OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilerin Analizi

Çalışmanın bu kısmında OECD’nin yayınlamış olduğu çevresel vergilere ilişkin veriler grafik ve tablolar yardımıyla Türkiye ve OECD ülkeleri dikkate alınarak incelenmiştir. Bu kapsamda yedi adet kriter dikkate alınmıştır. Bunlar aşağıda belirtildiği gibidir;

- 1- Türkiye ve OECD Ülkelerinde Birey Başına Düşen Çevresel Vergilerin Tutarının Karşılaştırılması,
- 2- Türkiye’de Çevresel Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı,
- 3- Türkiye’deki Çevresel Vergi Gelirlerinin GSYİH İçerisindeki Payı,
- 4- OECD Ülkelerinin Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payının Aritmetik Ortalaması,

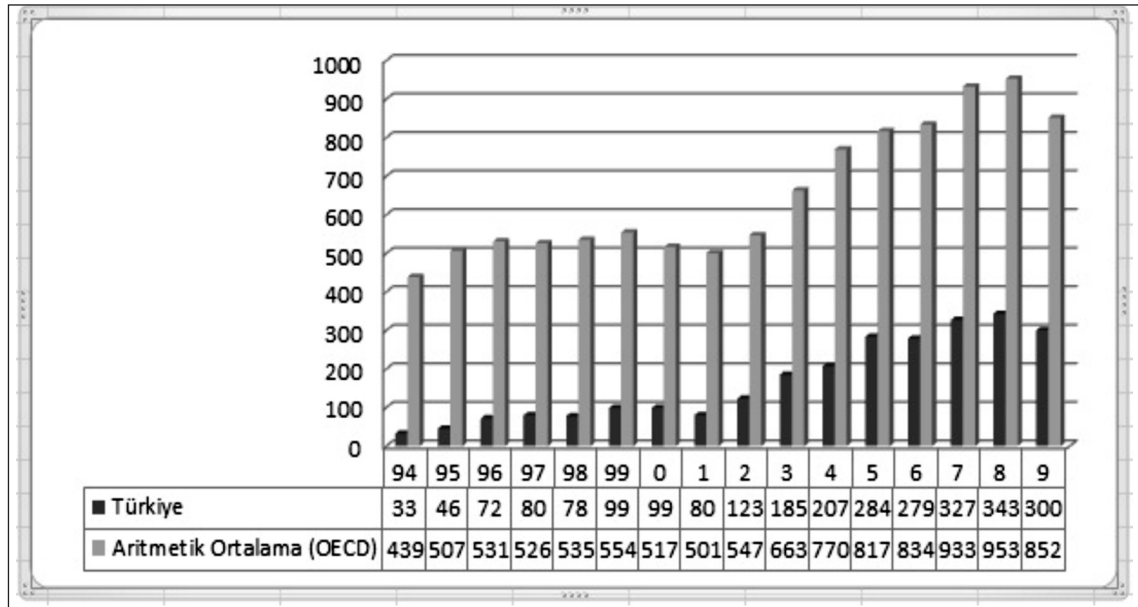
- 5- OECD Ülkelerinin Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının GSYİH içerisindeki Payı,
- 6- Türkiye'deki Çevresel Vergi Gelirleri ile OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Paylarının Karşılaştırılması,
- 7- Türkiye'deki Çevresel Vergi Gelirleri ile OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının GSYİH İçerisindeki Paylarının Kıyaslanması.

Gerek Türkiye gerekse OECD ülkelerinde uygulanan çevresel vergilere ilişkin analiz sonuçları aşağıdaki gibidir.

1.3.1. Türkiye ve OECD Ülkelerinde Birey Başına Düşen Çevresel Vergilerin Tutarının Karşılaştırılması

Grafik 1'de Türkiye ve OECD ülkelerinde birey başına düşen yıllık çevresel vergi tutarları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu grafiğe göre, Türkiye'de yaşayan bireylerin OECD ülkelerinde yaşayan bireylerden daha az çevresel vergi ödediği söylenebilir. Bu grafiğe göre 2008 yılında OECD ülkele-

Şekil 1 : Türkiye ve OECD Ülkelerinde Birey Başına Düşen Çevresel Vergilerin Tutarının Karşılaştırılması (USD) (1994-2009)

Kaynak : OECD (2011), Revenues from environmentally related taxes per capita,

<http://www2.oecd.org/ecoinst/queries/index.htm>, (Erişim: 15/04/2011).

rinde yaşayan birey başına ortalama olarak 953 \$ vergi düşmektedir. Bu rakam aynı zamanda grafikteki en yüksek rakamdır. Olayı Türkiye bazına indirgediğimizde ise birey başına düşen maksimum çevresel vergi tutarının yine 2008 yılında gerçekleştiğini görmekteyiz. 2008 yılında bu rakam 343 \$'dır.

1.3.2. Türkiye'de Çevresel Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı

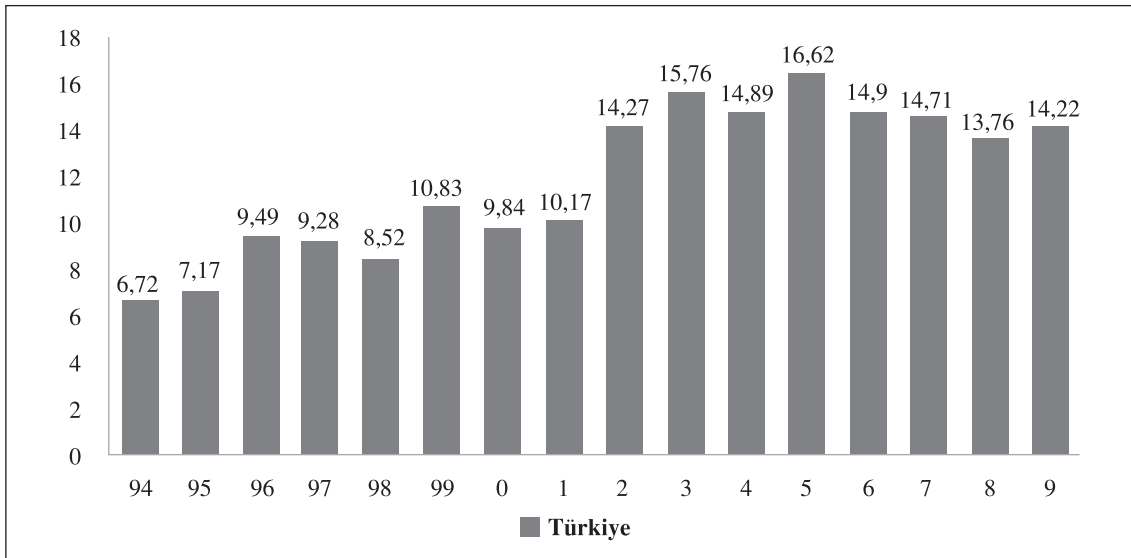
Grafik 2' de 1994-2009 yılları arasında Türkiye'de çevresel vergilerden elde edilen tahsilat rakamlarının toplam vergi gelirleri içerisindeki payı gösterilmiştir. Grafikte de görüldüğü üzere özellikle 2001 yılından

sonra çevresel vergilerin toplam vergi gelirleri tahsilatı içerisindeki payında önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bu rakam 2005 yılında %16.62 ile en üst seviyeye ulaşmıştır.

1.3.3. Türkiye'deki Çevresel Vergi Gelirlerinin GSYİH İçerisindeki Payı

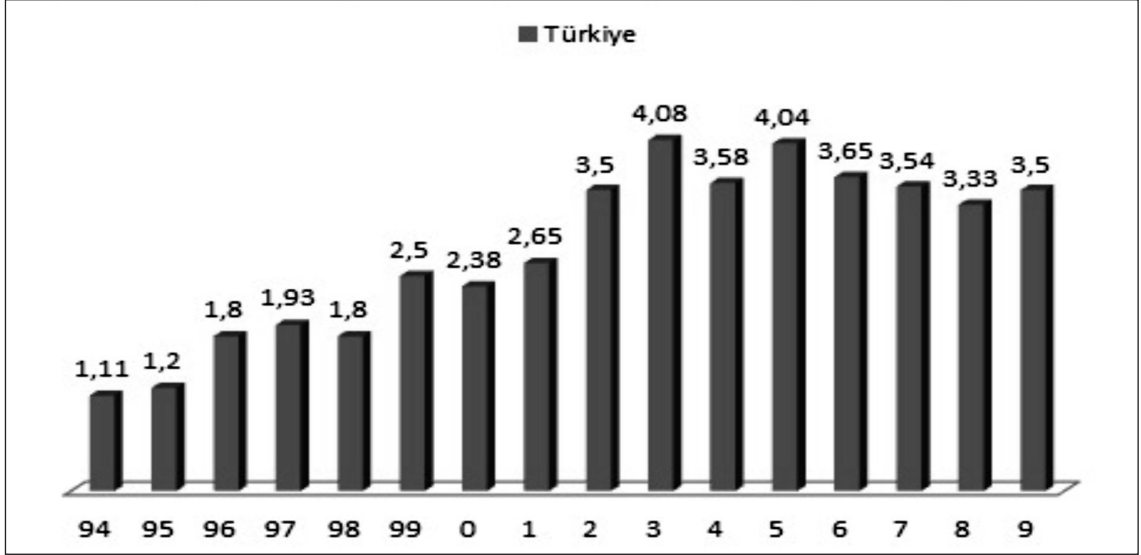
Grafik 3'de Türkiye'de 1994-2009 yılları arasındaki çevresel vergilerden elde edilen vergi gelirlerinin GSYİH içerisindeki payları gösterilmiştir. Bu grafiğe göre 2003 yılında %4.08 ile bu oran maksimum seviye de gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise bu rakam %3.5'dir. Bu durum ise çevresel vergi gelirlerinin GSYİH'daki artışlar karşısında erimediğini göstermektedir.

Şekil 2 : Türkiye'de Çevresel Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (1994-2009) (%)

Kaynak : OECD (2011), Revenues from environmentally related taxes per capita, <http://www2.oecd.org/econstat/queries/index.htm>, (Erişim: 15/04/2011).

Şekil 3 : Türkiye’deki Çevresel Vergi Gelirlerinin GSYİH İçerisindeki Payı (1994-2009) (%)

Kaynak : OECD (2011), Revenues from environmentally related taxes per capita, <http://www2.oecd.org/ecoinst/queries/index.htm>, (Erişim: 15/04/2011).

1.3.4. OECD Ülkelerinin Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payının Aritmetik Ortalaması

Grafik 4’de 1994-2009 yılları arasındaki OECD ülkelerinin çevresel vergilere ait vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının aritmetik ortalamasının analizine yer verilmiştir. Bu verilere göre 1994-2009 yılları arasında bu oran %6.46-%7.51 arasında değişmektedir. 1999 yılında %7.51 olarak en üst seviyede gerçekleşen bu rakam 2008 yılında ise %6.46 ile en alt seviyede gerçekleşmiştir. Ek-5’e bakıldığında, birçok OECD üyesi ülkenin Şekil

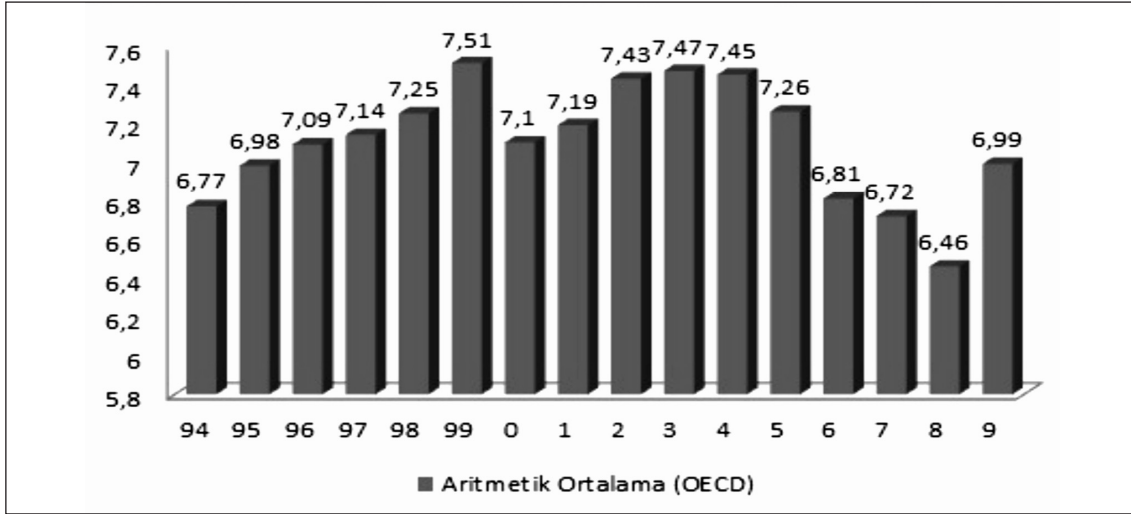
4’de belirtilen ortalamaların üzerinde olduğu görülmektedir.

1.3.5. OECD Ülkelerinin Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının GSYİH İçerisindeki Payı

Grafik 5’de OECD ülkelerinde tahsil edilen çevresel vergi gelirlerinin aritmetik ortalamasının GSYİH içerisindeki payına değinilmiştir. Bu grafiğe göre ilgili oran %2 civarında seyretmektedir. 2008’de %2.19 olarak en alt seviyede gerçekleşen bu rakam 1999 yılında %2.57 oranında gerçekleşerek maksimum seviyede yer almıştır.

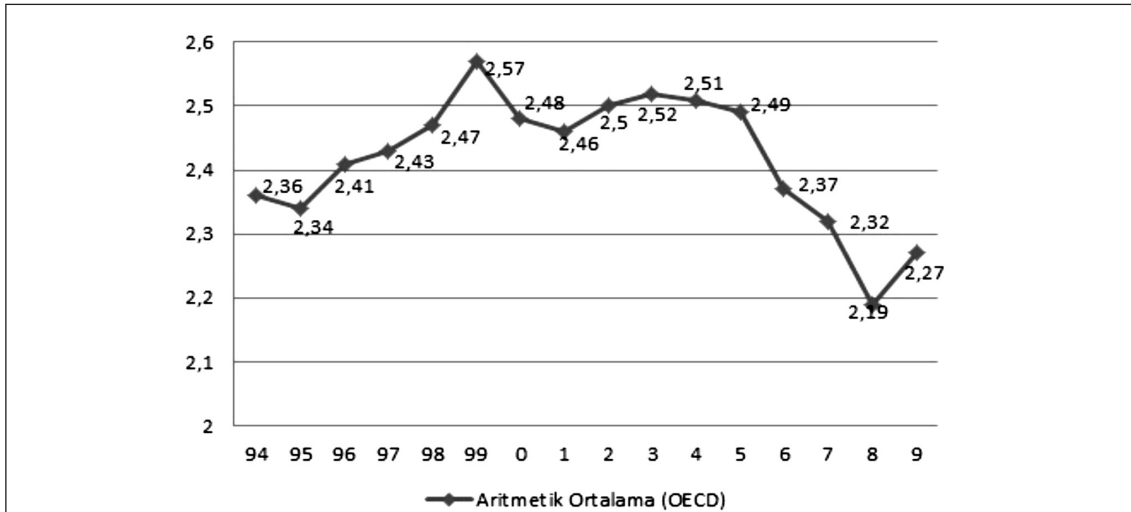

Şekil 4 : OECD Ülkelerinin Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payının Aritmetik Ortalaması (%) (1994-2009)

Kaynak : OECD (2011), Revenues from environmentally related taxes per capita, <http://www2.oecd.org/eoicst/queries/index.htm>, (Erişim: 15/04/2011).

Şekil 5 : OECD Ülkelerinin Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının GSYİH İçerisindeki Payı (%) (1994-2009)

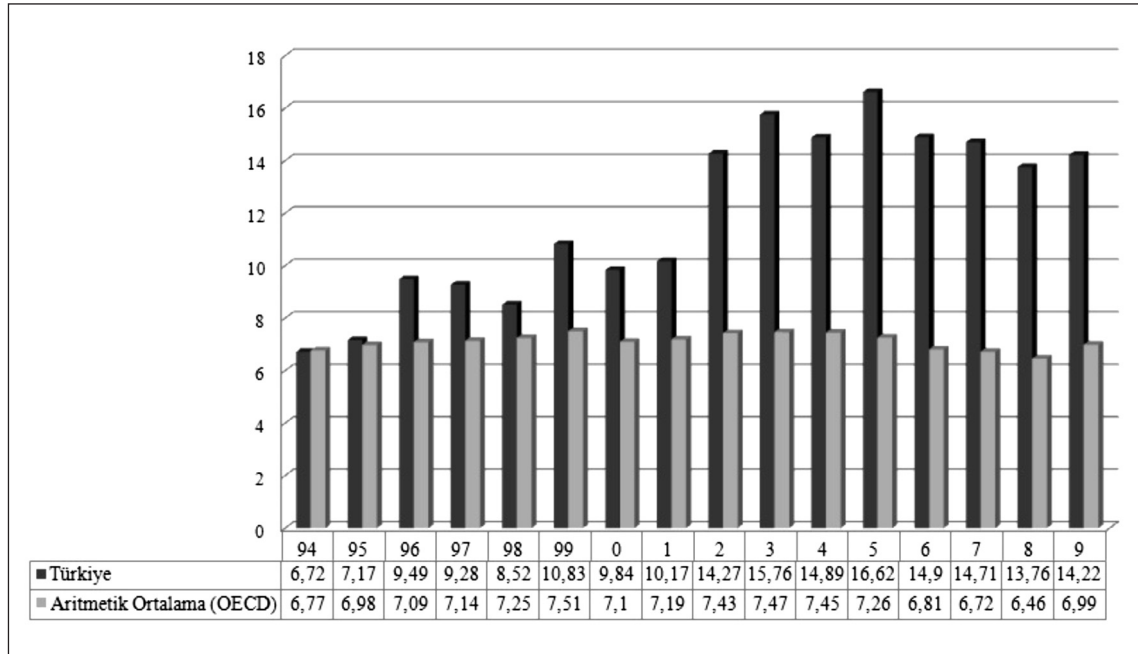
Kaynak : OECD (2011), Revenues from environmentally related taxes per capita, <http://www2.oecd.org/eoicst/queries/index.htm>, (Erişim: 15/04/2011).

1.3.6. Türkiye'deki Çevresel Vergi Gelirleri ile OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Paylarının Karşılaştırılması

Grafik 6 incelendiğinde, Türkiye'de tahsil edilen çevresel vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının OECD ülkelerindeki çevresel vergilere ait vergi gelirlerinin aritmetik ortalamasının toplam vergi

gelirleri içerisindeki payından 1994 yılı hariç daha yüksek olduğunu görmekteyiz. OECD ülkeleri ile Türkiye arasındaki fark özellikle 2005 yılında %9.36'lık bir farkla maksimum seviyeye ulaşmıştır. Bu durum ise, özel tüketim vergisi ile katma değer vergisi oranlarının Türkiye'de oldukça önemli bir yere sahip olduğundan kaynaklanabileceği gibi, Türkiye'nin çevresel vergileri mali amacının yanında dışsallıkları önlemede önemli bir araç olarak kullandığından da kaynaklanabilmektedir.

Şekil 6 : Türkiye'deki Çevresel Vergi Gelirleri ile OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Paylarının Karşılaştırılması (%) (1994-2009)

Kaynak : OECD (2011), Revenues from environmentally related taxes per capita,

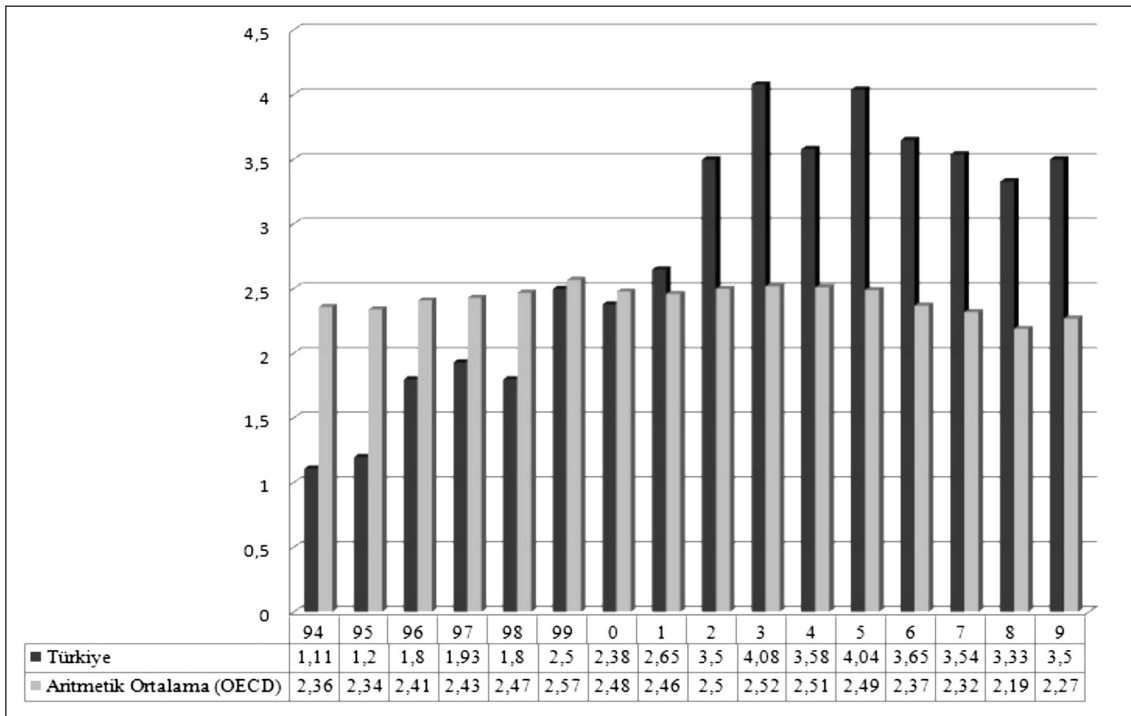
<http://www2.oecd.org/ecoinst/queries/index.htm>, (Erişim: 15/04/2011).

1.3.7. Türkiye'deki Çevresel Vergi Gelirleri ile OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının GSYİH İçerisindeki Paylarının Kıyaslanması

Grafik 7'de ise Türkiye'deki çevre vergisi gelirleri ile dünya ülkelerindeki çevre vergisine ait vergi gelirlerinin aritmetik ortalamasının GSYİH İçerisindeki paylarının kıyaslanmasına yer verilmiştir. Grafikte de

görüldüğü üzere bu oran gerek Türkiye gerekse OECD ülkelerinin aritmetik ortalamasında %1.11 - 4.08 arasında seyretmektedir. En düşük oran olan %1.11 1994 yılında Türkiye'de gerçekleşirken en yüksek oran olan %4.08 ise yine Türkiye tarafından 2003 yılında gerçekleşmiştir. Bu durum ise çevresel vergilerin mali olmayan amacının yanında vergilerin mali amacına da hizmet ettiğini göstermektedir.

Şekil 7 : Türkiye'deki Çevresel Vergi Gelirleri ile OECD Ülkelerindeki Çevresel Vergilere Ait Vergi Gelirlerinin Aritmetik Ortalamasının GSYİH İçerisindeki Paylarının Kıyaslanması (%) (1994-2009)

Kaynak : OECD (2011), Revenues from environmentally related taxes per capita,

<http://www2.oecd.org/ecoinst/queries/index.htm>, (Erişim: 15/04/2011).

Çevresel vergilerin nitelik itibarıyla mali amaç dışında kalıp devletlerin sosyal fonksiyonlarını gerçekleştirmede bir araç olduğu gerçektir. Bundan dolayı gerek Türkiye gerekse OECD ülkeleri çevresel vergilere ayrı bir önem vermektedir. Verilen önem çevresel vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri ve GSYİH içerisindeki payının seyrinden de açıkça anlaşılabilir. Bu sayede çevreye zarar veren etkenlerin önüne geçilmeye çalışılarak çevre kirliliğinden oluşan negatif dışsallıkların önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada vurgulanması gereken diğer bir husus da, vergilerin negatif dışsallıkların içselleştirilmesinde kullanılan bir araç olduğudur.

Sonuç

Dünyanın global sorunlarının başlarında “küresel ısınma” meselesi sık dile getirilir hale gelmiştir. Tüm ülkeler, küresel ısınma probleminin aşılabilmesi adına üretim ve tüketim faktörlerine vergi ihdas etmektedirler. Pigou ve Plott da negatif dışsallıkların önlenmesinde piyasaya vergi yüklemenin önemine temas etmektedir. Dünyanın gelişme ve değişme sürecine bakıldığında küresel ekonomi ve teknolojide yaşanan hızlı ivmenin çevre sorunlarını artıracığı, vergi dışında da daha birçok önlemin alınma zorunluluğunun ortaya çıkacağı yadsınamaz bir gerçektir.

Devlete ait gelir kaynakları içerisinde vergiler ilk sırada yer almaktadır. Vergiler ülkeler için mali amaçlarının yanında bir ta-

kım sosyal fonksiyon görevi de üstlenebilmektedirler. Vergilerin extra fiskal amacı da diyebileceğimiz bu sosyal fonksiyonlardan birisi de çevre kirliliği dolayısıyla oluşan negatif dışsallıkların içselleştirilmesidir. Negatif dışsallıklar fiyat mekanizmasıyla içselleştirilmekte ve bu yaklaşımla maliyetler, negatif dışsallık yayan firmaların maliyet fonksiyonlarına girmekte, özel maliyetler ile sosyal maliyetler arasındaki makas daraltılmış olmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de günümüz itibarıyla negatif dışsallıkların önlenmesinde kamu çözümü olarak çevre vergileri ön plana çıkmakta ve bunlardan da en önemlisi çevre temizlik vergisi veya dünyanın çeşitli ülkelerinde benzeri adlarla uygulamaları olmaktadır. Bu amaçla Türkiye’de çevre temizlik vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve özel tüketim vergisi ile katma değer vergisini de kapsayan taşıt alımında uygulanan vergilere yer verilmektedir. Maliye teorisyenleri, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere kıyasen negatif dışsallıklara karşı daha etkili olduğunu savunmaktadırlar. Bu anlamda özel tüketim vergilerinin oldukça etkili olduğu kabul edilmektedir. Yine Türkiye’de akaryakıt üzerindeki vergiler de çevre kirliliğinden doğacak olumsuzlukları önlemede birer araç olarak kullanılmaktadır. Türkiye Avrupa’nın akaryakıtı en ağır vergilendiren ülkesidir. OECD içerisinde ise Güney Kore ile ilk sırayı paylaşmaktadır.

OECD üyesi ülkelerde de çevre kirliliğini önlemeye yönelik vergi mevzuatında dü-

zenlemelere yer verilmiştir. Emisyon vergileri, ürün temelli vergiler, kullanım temelli vergiler (hizmet harcı), vergisel farklılaşmalar, vergisel avantajlar sağlanması gibi bir takım düzenlemeler ile OECD üyesi ülkelerde de çevre kirliliği önlenmeye çalışılmaktadır.

Çalışmada yer alan grafiklerden de anlaşılacağı üzere 1994 yılına nispeten ilerleyen yıllarda ülkelerin çevresel vergilere vermiş oldukları önemin arttığı ve bunun da hasırlara yansıdığı gözlemlenmektedir. Bu yargıya ise temel olarak ülkelerde tahsil edilen çevresel vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki ve GSYİH içerisindeki paylarındaki artışa bağlı olarak ulaşıldığı söylenebilir. Grafiklerden çıkaracağımız diğer sonuç ve bulgular ise şöyle sıralanabilir:

- Türkiye birey başına OECD üyesi ülkelerin vatandaşlarından daha az çevresel vergi ödemektedir,
- Türkiye’de çevresel vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1994-2005 arası sürekli yükselme eğiliminde olmuş, 2005 sonrası düşme trendine girmiştir,
- Türkiye’de çevresel vergi gelirlerinin GSYİH’ya oranı 1994-2003 arası artış yönünde ilerleme katetmesine rağmen, sonrasında düşüş eğilimine girmiştir,
- Türkiye’de tahsil edilen çevresel vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının OECD ülkelerindeki çevresel

vergilere ait vergi gelirlerinin aritmetik ortalamasının toplam vergi gelirleri içerisindeki payından daha yüksektir. Bu durumun sebebi ise, Türkiye’nin çevresel vergileri mali amacının yanında dışsallıkları önlemede önemli bir araç olarak kullanmasıdır,

Özetle ifade etmek gerekirse, çevre kaynaklı negatif dışsallıkların önlenmesinde uygulanan çevresel vergilerin ülkelerin toplam vergi gelirleri ve GSYİH’ları içindeki payları yıldan yıla artmıştır. Vergiler yoluyla negatif dışsallıklar hem içselleştirilmekte hem de bu yolla verginin sosyal fonksiyonu gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Fakat ülkemizde direkt çevresel vergi olarak uygulanan çevre temizlik vergisi negatif dışsallıkların önlenmesinde sembolik bir vergi olarak kalmaktadır. Önerilerimiz;

- Türkiye’de meskenler dışında kalan işyeri kapsamında kullanılan ve çevreyi kirlletici atıklara sebebiyet veren sektörlerde yer alan binalardan alınacak çevre temizlik vergileri %100 artırılmalıdır,
- Motorlu araçların ilk iktisabında (elde edilişinde=sıfır alınışında) hesaplanan özel tüketim vergisi ve katma değer vergisine ilaveten, motorlu aracın tüm vergiler öncesi matrahının yani çıplak fiyatının %1 (yüzde bir)’i kadar çevre vergisi adı altında bir vergi alınmalıdır,
- Küresel ekonomideki hız birçok çevresel sorunu beraberinde getirmiştir. Emekli kamu görevlilerinden seçilecek

fahri çevre müfettişleri belirlenerek, onların ihbarları doğrultusunda çevreyi kirleten işletmeler ve vatandaşlar tespit edilmeli, sorumlular hakkında hem para cezası hem hürriyeti bağlayıcı cezalar getirilmeli, tekrür halinde cezalar artırılarak uygulanmalıdır. Çevreye kirle-

tenlere kesinlen para cezalarının %1'i ihbar eden fahri çevre müfettişine nakden ödenmelidir,

- Orman suçlularını Cumhurbaşkanının affedemediği gibi çevre suçluları da Cumhurbaşkanının tek başına aldığı kararlarla affedilememelidir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (2009). *Kamu Maliyesi*. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 13. Baskı. Gazi Kitabevi. Ankara
- Aktan, C. C. (2003). *Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi*. Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı. Birleşik Matbaacılık. İzmir
- Aktan, C. C. (2006). *Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisinin Rasyoneli, Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası*. Ed: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural. Seçkin Yayınevi. Ankara
- Armağan, R. (2003). Kamu Ekonomisinde Dışsallıklar ve Dışsallıkların İçselleştirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9. 159-178
- Bozdoğanoglu, B. (2008). Motorlu Taşıtlı Alımında Uygulanan Vergiler ve Motorlu Taşıtlarda Vergilendirme Tekniğinin AB Uygulamaları İle Karşılaştırılması. *Yaklaşım Dergisi*. 14 Mayıs 2011 tarihinde http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20081213362.htm adresinden erişildi.
- Chan W. (2007). After The Stern Report: The Role Of Taxation In Environmental Regulation. *Law, Science and Policy*. 2007. 3. 97–121
- Değirmendereli, A. (2000). Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Ekolojik Vergiler. *Mevzuat Dergisi*. Yıl 3. Sayı 33. 10 Nisan 2011 tarihinde <http://www.mevzuatdergisi.com/2000/09a/01.htm>, adresinden erişildi.
- Ferhatoğlu E. (2003). Avrupa Birliği'nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri. *Yaklaşım Dergisi*. Sayı:3. 9 Ocak 2012 tarihinde http://www.econ-turk.org/Turkiyeekonomisi/cevre_vergisi.pdf, adresinden erişildi.
- Hindriks J. , Myles G. D. (2006). *Intermediate Public Economics*. The MIT Pres. Cambridge. London
- Jamali, T. (2005). *Ekolojik Vergiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul Üniversitesi. İstanbul
- Kargı, V., Yüksel, C. (2010). Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri. *Maliye Dergisi*. 159. 183-202
- Kirmanoglu, H. (2007). *Kamu Ekonomisi Analizi*. Beta Yayınevi. İstanbul
- Küçükkaya, A. (2008). *Avrupa Birliği Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Celal Bayar Üniversitesi. Manisa
- Nath, S. K. (1973). *A Perspective of Welfare Economics*. Great Britain: Macmillan

- OECD (2010). *Comparisons Of Developments In Tax Rates Over Time*. 15 Nisan 2011 tarihinde <http://www2.oecd.org/econst/queries/index.htm>, adresinden erişildi.
- Özel, S. (1999). Tüketim, Çevre ve Vergi İlişkisi. *Yaklaşım Dergisi*. 10 Nisan 2011 tarihinde http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=1999041636.htm, adresinden erişildi.
- Özsoy, İ., Yıldırım, U. (1994). Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ekonomik Yaklaşımlar ve Öneriler. *Çevre Dergisi*. 11. 39-42
- Pehlivan, O. (2011). *Vergi Hukuku, Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi*. Celepler Matbaacılık. Trabzon
- Plott, C. R. (1966), Externalities and Corrective Taxes. *Economica*. Vol. XXXIII. No:129. 84-87
- Sandmo, A. (2000). *The Public Of The Environment*. Oxford University Press. New York. USA
- Şenyüz, D., Yüce, M., Gerçek, A. (2008). *Türk Vergi Sistemi Dersleri*. Ekin Yayınevi. Bursa
- Toprak, D. (2006). *Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları Ve Mali Araçlar*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2(4). 146-169
- Tullock, G. (2005). *Public Goods, Redistribution and Rent Seeking*. Edward Elgar Publishing. Massachusetts. USA
- Yüksel, C. (2006). *Dışsallıklarda Kamusal Çözümler: Türkiye Uygulaması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çukurova Üniversitesi. Adana

